

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019.gada 13.decembrī Nr.1-5/174

**Valsts prezidentam
Egilam Levitam
info@president.lv**

Par Latvijas Republikas Saeimas deputātu atbildību

Augsti godājamais Levita kungs!

Tiesībsargs kā Latvijas Republikas galvenā cilvēktiesību aizsardzības institūcija ik dienu veicina cilvēktiesību aizsardzību un sekmē, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski. Minētais ar likumu uzliktais pienākums neattiecas tikai uz individuālu strīdu izskatīšanu, bet gan aptver visas tiesību sistēmas uzraudzību, lai nodrošinātu tās atbilstību Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) noteiktajām cilvēktiesību prasībām un principiem. Tomēr cilvēktiesību efektīva nodrošināšana un aizsardzība nav iespējama, ja to īstenošanai pieņemtie likumi netiek pildīti no to pieņēmēju – Saeimas deputātu – puses.

Mani, līdzīgi kā lielāko Latvijas sabiedrības daļu, satrauc gadījums, kad 13.Saeimas deputāti 2018.gada 13.decembrī izdarīja grozījumus Veselības aprūpes finansēšanas likumā, paredzot pakāpenisku valsts finansējuma pieaugumu veselības aprūpes darbinieku darba samaksas paaugstināšanai, tostarp arī attiecībā uz 2020.gadu. Bet jau 2020.gada budžeta pieņemšanas procesā šie paši 13.Saeimas deputāti likumā ierakstīto normu neņēma vērā un līdz ar to neizpildīja pašu pieņemtu likumu. Šāds signāls sabiedrībai, ka likumi var tikt nepildīti, ir ne tikai rupjš konstitucionālo vērtību un principu pārkāpums, bet arī brīdinājums par suverēna (tautas) gribas un sev uzdoto pienākumu nepildīšanu Latvijas tautas labā un interesēs. Jo, ja likumdevējs nerespektē likumus, kurus pats rada, tas grauj likuma varu un sistēmas demokrātisko pamatu. Jo īpaši tas ir attiecināms uz parlamenta lēmumiem, kad tiek lemts par visai sabiedrībai tik nozīmīgu jautājumu kā cilvēka dzīvība un veselība, kas var tikt nodrošināta ar pienācīgu veselības aprūpi.

Spēcīgas demokrātiskas valsts varai ir svarīgi, ka tās iedzīvotāji ir veseli, enerģiski, darbaspējīgi, spēj paši par sevi parūpēties, tādējādi vairojot arī kopējo labklājību. Tomēr rādītāji, kas raksturo veselības aprūpes sistēmu Latvijā, ir kritiski. Kā piemērus var minēt to, ka Latvijā ar vēzi slimo tikpat daudz cilvēku, cik vidēji Eiropā – katrs piektais, bet mirstība no slimības ir divas reizes augstāka, jo tā ļoti bieži tiek atklāta novēloti.¹ Latvijā gadā ar sirds un asinsvadu slimībām mirst ap 16 000 cilvēku. Sirds slimības ir galvenais nāves cēlonis visus pēdējos gadus un, visticamāk, tāds būs arī turpmākos gadus.² Latvijā 2018.gadā no dzīves labprātīgi aizgājuši 409 cilvēki. Pašnāvību skaita ziņā Latvija ierindojas 10.vietā pasaulē un otrajā vietā Eiropas Savienībā. Veselības ministrija atzīst, – Latvijā situācija ar garīgās veselības ārstēšanu ir kritiska.³ Latvijas slimnīcās un Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienestā trūkst vairāk nekā 1000 ārstu, māsu un citu profesionāļu.⁴ Latviju pēdējo trīs gadu laikā pametuši vidēji ap 100 ārstu gadā. Nav arī ticības, ka šī tendence nākotnē mainīsies: šogad valstī medicīnas studijas pabeiguši nedaudz vairāk kā 200 medicīnas studentu, un neoficiāla informācija liecina, ka aptuveni 20% no viņiem neplāno stāties rezidentūrā Latvijā.⁵

Šie ir tikai daži no pēdējo gadu trauksmes zvaniem medijos un publiskajā telpā pieejamās informācijas. Tomēr tie uzskatāmi parāda, cik kritiska situācija ir visā medicīnas nozarē, kur viens no fundamentāliem pamatiem to risināšanā ir atalgojuma palielināšana medicīnas darbiniekiem.

Skatot Saeimas deputātu rīcību laikā, t.i., 2018.gada 13.decembrī, kad tika izdarīti grozījumi Veselības aprūpes finansēšanas likumā, redzams, ka sākotnēji labie nodomi ar darba samaksas paaugstināšanu medicīnas nozarē strādājošajiem tika balstīti un pamatoti ar nepieciešamību un vajadzību risināt krīzes situāciju veselības aprūpes jomā. Tomēr vienlaikus redzams, ka, lai gan gandrīz visi no Saeimā esošajiem deputātiem likumprojektu atbalstīja⁶, taču tā pieņemšanas procesā ne tikai neiedziļinājās tā ietekmē uz Latvijas valsts turpmāko gadu budžetiem, bet arī neņēma vērā Finanšu ministrijas negatīvo atzinumu⁷ šā jautājuma sakarā. Tādējādi Saeimas deputāti faktiski pārkāpa Satversmes 66.panta otrajā daļā noteikto principu, kas paredz: “Ja Saeima pieņem lēmumu, kurš saistīts ar budžetā neparedzētiem izdevumiem, tad lēmumā jāparedz arī līdzekļi, ar kuriem segt šos izdevumus”. Kā atzinusi Satversmes tiesa, tad Saeima ir saistīta ar pašas pieņemto budžetu. Pieņemot kādu likumu vai citu lēmumu, kas saistīts ar

¹ Saslimstība ar vēzi – vidēji kā Eiropā. Mirstība – vidēji augstāka, 29.10.2012., pieejams:

<https://www.tvnet.lv/5545993/saslimstiba-ar-vezi-videji-ka-eiropa-mirstiba-divreiz-augstaka>.

² Mirstība no sirds un asinsvadu slimībām Latvijā ir 1.vietā, NRA, 11.04.2018., pieejams:

<https://nra.lv/veseliba/241894-mirstiba-no-sirds-un-asinsvadu-slimibam-latvija-ir-1-vieta.htm>.

³ Latvija pašnāvību skaita ziņā otrajā vietā ES. Ģimene atklāti stāsta par piedzīvoto traģēdiju, 12.07.2019., LA, pieejams: <http://www.la.lv/latvija-pasnavibu-skaita-zina-otraja-vieta-es-gimene-atklati-stasta-par-piedzivoto-tragediju>.

⁴ Latvijas slimnīcās un NMPD trūkst vairāk nekā 1000 ārstu, māsu un citu profesionāļu, 14.08.2019., pieejams: <https://medicine.lv/raksti/latvijas-slimnicas-un-nmpd-trukst-vairak-neka-1000-arstu-masu-un-citu-profesionalu>.

⁵ Latviju pamet ap 100 ārstu gadā; iemesli, kas jaunajiem speciālistiem liek pamest valsti, 03.10.2019., pieejams: <https://www.tvnet.lv/6792729/latviju-pamet-ap-100-arstu-gada-iesesli-kas-jaunajiem-specialistiem-liek-pamest-valsti>

⁶ Par likumprojektu Nr:152/Lp13 “Grozījums Veselības aprūpes finansēšanas likumā” 2018.gada 13.decembrī balsoja: Par - 90, pret un atturas - nav.

Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/5E422E9EBF37F3C7C2258378003F7479?OpenDocument>.

⁷ Sk. <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/535BACCDC436C5E2C2258362002BFB72?OpenDocument>

izmaksām no valsts kases, Saeimai jārēķinās ar pastāvošo budžetu⁸ un Saeimas deputātiem pirms šādu normu pieņemšanas ir ar vislielāko rūpību jānoskaidro, cik liela naudas summa būs nepieciešama ne tikai nākamā valsts budžeta ietvaros, bet arī tam sekojošo gadu budžetos.

Savukārt vēl šā gada augustā atbildīgās komisijas deputāti⁹ ar pilnu apņēmību nobalsoja cieši turēties pie uzstādījuma nebalsot par 2020.gada valsts budžeta apstiprināšanu, ja tajā nebūs ietverts Veselības aprūpes finansēšanas likumā noteiktais, proti, veselības aprūpei atvēlēt ne mazāk kā četrus procentus no iekšzemes kopprodukta un nodrošināt līdzekļus veselības aprūpes darbinieku darba samaksas paaugstināšanai vidēji gadā 20 procentu apmērā: 2020.gadā – 191 227 820 *euro*. Tomēr tālākais Saeimas deputātu 2019.gada 14.novembra balsojums par 2020.gada valsts budžetu uzskatāmi parādīja pretējo un iepriekš pieņemtā likuma ignorēšanu un nepildīšanu. Turklāt uzsverams, ka šajā gadījumā nevar aizbildināties ar pēdējā laikā publiskajā telpā tik bieži dzirdēto terminu “solījums”, jo tas nav kārtējais politiķu pirmsvēlēšanu programmā ierakstītais solījums, no kura ar dažādiem manevriem var veikli izvairīties, bet gan ar likuma spēku nostiprināta tiesību norma.

Likuma varas princips, kas ir viens no tiesiskas valsts pamatprincipiem, nosaka, ka ikviens ir pakļauts likumam, kas nozīmē, ka ikvienam ir jāievēro spēkā esošās tiesību normas.¹⁰ Atbilstoši likuma varas principam likumam ir jābūt pietiekami stabilam, lai indivīds, vadoties no tiesību normām, varētu pieņemt ne tikai īstermiņa lēmumus, bet arī ilgtermiņā plānot savu nākotni. Arī tiesiskās noteiktības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību noteiktību un stabilitāti, kā arī ievērot tiesiskās paļāvības principu, lai veicinātu indivīda uzticību valstij un likumam.¹¹ Likumu ievērošana ir jebkuras tiesību sistēmas balsts un tiesiskā kārtība kā tāda ir aizsargājama vērtība.¹² Turklāt šajā gadījumā jānorāda arī uz Saeimas kārtības ruļļa 111.panta otrajā daļā noteikto, ka gadījumā, ja, pieņemot likumprojektu, rodas pretrunas ar spēkā esošajiem likumiem, Saeimai jānosaka, ka jaunais likums vai tā atsevišķas daļas stāsies spēkā vienlaikus ar grozījumiem spēkā esošajos likumos. Tomēr arī šis procedurālais regulējums netika ievērots.

Ievērojot minētās atziņas, uzskatu, ka Saeimas deputātu 2019.gada 14.novembra balsojums, kas tiešā veidā skar veselības aprūpes darbinieku darba samaksas jautājumu, ir atzīstams par antikonstitucionālu.

Satversmes 18.pants paredz, ka Saeimā ievēlēta persona par Saeimas deputātu kļūst ar brīdi, kad tā Saeimas sēdē dod svinīgu solījumu, kur tā pēdējā teikumā noteikts, citēju: “Es apņemos ievērot Latvijas Satversmi un likumus”. Tātad tieši ar zvēresta nodošanu, kas personai liek apliecināt lojalitāti Latvijas Republikas pilsoniskajām pamatvērtībām, deputāts iegūst parlamentārieša pilnvaras. Tomēr ir skaidrs, ka šim zvērestam galvenokārt ir tikai simboliska un ceremoniāla nozīme, ko uzskatāmi parāda

⁸ Satversmes tiesas 1998.gada 27.novembra sprieduma lietā nr.01-05(98) 1. un 3.punkts.

⁹ 2019.gada 14.augusta Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēde, pieejams:

<https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/036C5AD479F8B884C225845000356751?OpenDocument>.

¹⁰ Satversmes tiesas 2005.gada 6.aprīļa sprieduma lietā Nr.2004-21-01 9.1.punkts.

¹¹ Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-03-01 9.2.punkts.

¹² Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.SKA-5 17.punkts.

aprakstītā situācija. Šādā situācijā, kad tiek pārkāpta svinīgajā solījumā paustā apņemšanās ievērot Latvijas Republikas Satversmi un likumus, vienīgais mehānisms, kas var nodrošināt deputāta politisko atbildību, ir tikai kārtējās Saeimas vēlēšanas. Tomēr deputātu personīgā atbildība par savas bezatbildības sekām Satversmes un visas tautas priekšā Latvijā kā tāda nepastāv, ar vienīgo izņēmumu, ka Saeimas deputātu var saukt pie atbildības par ētikas kodeksā noteikto principu pārkāpumu¹³, kas konkrētajā gadījumā nebūtu nedz iespējama, nedz efektīva.¹⁴

Satversmes 28.pantā ir nostiprināta t.s. deputātu neatbildība kā viena no deputāta imunitātes izpausmēm, kas paredz, ka Saeimas locekli nevar saukt pie atbildības par balsošanu un, amatu pildot, izteiktām domām. Tātad, lai gan Saeimā ievēlētai personai, lai tā kļūtu par deputātu, ir jādod zvērests par Satversmes un likumu ievērošanu, personīgā atbildība par šo principu pārkāpšanu faktiski nepastāv.

Līdz ar to secināms, ka Satversmē ietverto normu starpā pastāv zināma mēra kolīzija, kas no vienas puses deputātam uzliek par pienākumu ievērot Satversmi un likumus, bet no otras puses atbildību par šā zvēresta laušanu vai nepildīšanu neparedz. Tādejādi politiķis kā Saeimas amatpersona, izmantojot neatbildības principu, var rīkoties bezatbildīgi savu vēlēšanu un visas tautas priekšā.

Satversmes ievadā ir ierakstīts, ka Latvija ir demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts, kas balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības. Latvijas valsts balstās uz tādām pamatvērtībām, kas citastarp ietver pamattiesības un pamatbrīvības, demokrātiju, valsts un tautas suverenitāti, varas dalīšanu un likuma varu.¹⁵ Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, proti, tāda valsts, kas likumdošanā, pārvaldē un tiesas spriešanā cenšas iespējami plaši īstenot sociālo taisnīgumu. Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.¹⁶

Mani uztrauc šādu situāciju veidošanās un deputātu klaja pašu pieņemtu likumu nepildīšana, kas ne tikai neveicina Latvijas tautas uzticēšanos likumdevēja un likuma varai, bet arī grauj Satversmē iekļautās pamatvērtības par Latviju kā sociāli atbildīgu un tiesisku valsti. Klasiski tiesībsarga funkcijās ir raudzīties, lai valstī izveidotie tiesību aizsardzības mehānismi darbotos efektīvi un būtu pieejami ikvienam indivīdam savu aizskarto tiesību un interešu aizsardzībai. Nav noliedzams, ka arī šādā gadījumā Latvijas pilsoņiem pastāv tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu, nodot savu balsi par Saeimas atlaišanu, kas ierosināta pēc Valsts prezidenta iniciatīvas, kā arī ikvienai personai pastāv tiesības vērsties Satversmes tiesā ar konstitucionālo sūdzību. Tomēr minētie risinājumi ir sistēmiski, komplicēti un tautas nobalsošanas gadījumā Latvijas valstij ļoti dārgi, kas jebkurā gadījumā nerisina jautājumu par Saeimas deputātu individuālo atbildību savu vēlēšanu priekšā. Tāpēc, redzot, kā attīstās politiskie procesi un Saeimas deputātu politiskās darbības formas, uzskatu, ka ir nepieciešams attīstīt diskusiju

¹³ Saeimas deputātu ētikas kodeksa 4. un 5.punkts: Deputāts godprātīgi ievēro Saeimas deputāta svinīgajā solījumā pausto apņemšanos, un ciena un vienmēr ievēro Satversmi, Saeimas kārtības rulli un citus normatīvos aktus.

¹⁴ Sk. Saeimas kārtības ruļļa 179.panta otro un septīto daļu.

¹⁵ Satversmes tiesas 2009.gada 7.aprīļa sprieduma lietā Nr.2008-35-01 17.punkts.

¹⁶ Satversmes tiesas 2006.gada 2.novembra sprieduma lietā Nr.2006-07-01 18.punkts.

par personīgās atbildības ieviešanu Saeimas deputātiem par Satversmē noteikto principu pārkāpšanu.

Tādējādi aicinu Jūs paust savu nostāju un viedokli jautājumā par Saeimas deputātu personīgo atbildību, kā arī veicināt diskusijas attīstību Saeimas deputātu vidū.

Turklāt, ņemot vērā Satversmē noteiktos principus, kas garantē sava veida kontrolējošu un regulējošu lomu¹⁷, uzskatu, ka bija iespējams novērst radušos situāciju no iespējamajiem satversmības riskiem.

Ar cieņu

Latvijas Republikas tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

¹⁷ Sk. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/259047-valsts-prezidenta-loma-valsts-varas-dalijuma-sistema-2013>.